

НАШАР ЕСТИТІН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ФОЛЬКЛОР НЕГІЗІНДЕ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

К.Н. Ахмедиева*¹ , А.Ж. Қалықбаева² , Ж.А.Пайлозян³

^{1,2} Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

³ Х. Абовян атындағы Армения мемлекеттік педагогикалық университеті,
Ереван, Армения

E-mail: *¹ahmedieva66@mail.ru, ²almagulkalykbaeva@yandex.ru,
³paylozyanzhanna56@aspu.am

Аңдатпа. Оқушыларды патриотизмге тәрбиелеу - бүгінгі таңда еліміздің тұрақтылығы мен өркендеуі негізделетін басты құндылықтардың бірі және қазіргі білім беру саясатының басым бағыты. Қазіргі таңда қоғамдық өмірдің түрлі салаларындағы басымдықтардың өзгеруіне байланысты оқушыларды патриотизмге тәрбиелеудің мазмұны қайта қарауды талап етеді. Ал нашар еститін бастауыш сынып оқушыларында осы құндылықтардың қалыптасуына тікелей әсер ететін негізгі институттардың бірі – отбасы. Зерттеу нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын фольклор негізінде патриотизмге тәрбиелеудегі отбасының рөлін нақтылау мақсатында жүргізілді. Авторлар мақалада «патриотизм», «патриотизмге тәрбиелеу», «отбасының рөлі», «фольклор» ұғымдарының мазмұнын ашады, шетелдік және отандық ғалымдардың анықтамаларына зерттеу тәсілдерін талдайды және оларды қазіргі жағдайда нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу мәселелерінде қолдану мүмкіндіктерін анықтайды. Осыған байланысты мақалада мәселені зерттеудің жетекші әдісі ретінде – ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау және нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде отбасының рөлін, фольклорды пайдалану мазмұнын анықтауға мүмкіндік беретін сауалнама әдісі пайдаланылды. Сауалнамаға нашар еститін бастауыш сынып оқушыларының 60 ата-анасы қатысты. Зерттеу нәтижесі отбасының патриотизмді тәрбиелеудегі әлеуетін дамытудың перспективасын анықтауға мүмкіндік берді. Материалдар мен идеялар арнайы мектеп тәрбиешілері, бастауыш сынып педагогтері, арнайы білім беру

ұйымдарында жұмыс істейтін мамандар үшін практикалық маңызы бар.

Түйін сөздер: патриотизм, патриоттық тәрбие, ұлттық құндылық, патриотизмге тәрбиелеу, нашар еститін оқушылар, отбасының рөлі, фольклор.

Кіріспе

Патриотизм – тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерінің бірі ретінде, өздігінен қалыптаспайды. Аталған сезім ерте жастан басталатын, жүйелі және мақсатты тәрбиенің нәтижесі болып табылады. Отбасы мен әлеуметтік ортаның, білім беру ұйымдарының тәрбиелік ықпалы тұлғаның патриоттық сана-сезімін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Патриотизм қоғамдық сананың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл құндылық ескерілмесе, қоғам мен мемлекеттің рухани және мәдени негіздерінің әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында патриотизмге тәрбиелеу жалпы тәрбие жүйесінің басым бағыттарының бірі ретінде айқындалып отыр. Жаһандану үдерісінде ұлттық болмысты сақтай отырып, әлемдік мәдениетке интеграциялану үшін білім беру мен тәрбиелеу салаларында жаңа тәсілдер мен механизмдерді енгізу қажеттілігі туындап отыр.

Бастауыш сынып кезеңі — азаматтық сана, жауапкершілік, мақтаныш және адалдық секілді қасиеттерді қалыптастыруға негіз болатын маңызды кезең. Осы жаста оқушылардың патриоттық сезімін дамыту, ұлттық құндылықтарды тануға, елінің тарихы мен мәдениетін құрметтеуге тәрбиелеу ерекше маңызға ие. Бастауыш сынып оқушыларының азаматтық тәрбиесі мен әлеуметтік бірегейлігінің маңызды құрамдас бөлігі, туған еліне деген сүйіспеншілік пен адалдық сезімдері, оның тарихын, мәдениетін, дәстүрлері мен рәміздерін құрметтеуге негізделген – патриотизмге тәрбиелеу мәселесімен байланысты.

Патриотизмге тәрбиелеу тек білім беру ұйымдарының ғана міндеті емес, отбасындағы тәрбиенің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл әлеуметтік бейімделуде, мәдени және азаматтық құндылықтарды игеруде қосымша қиындықтарға тап болған нашар еститін бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс контекстінде ерекше маңызға ие.

Нашар еститін бастауыш сынып оқушылары жағдайында бұл процесте тек мектеп қана емес, отбасы да маңызды рөл атқарады. Отбасы – оқушы тұлғасының алғашқы әлеуметтену институты ретінде, патриотизм мен рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда шешуші мәнге ие. Нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу үдерісіне отбасының белсенді қатысуы, ұлттық фольклор құралдарын қолдану патриоттық сананы қалыптастырудың тиімді тәсілдері ретінде зерттеудің өзектілігін айқындайды.

Мақалада нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде отбасының рөлі мен фольклорды пайдаланудың ғылыми-тәжірибелік негіздері қарастырылады.

Әдебиеттерге шолу

Патриотизмге тәрбиелеу — тұлғаның адамгершілік және рухани құндылықтарының қалыптасуына дейін басталатын ұзақ мерзімді, күрделі әрі үздіксіз педагогикалық процесс ретінде қарастырылады (Щербакова, Кульчитская, Богославцева, 2023). Бұл үдеріс әсіресе бастауыш сынып кезеңінде қарқынды дамып, оқушының жақын әлеуметтік ортасына — анасына, отбасына, достарына және туған жеріне деген сүйіспеншілігі негізінде іргетасы қаланады. Мұндай құндылықтық негіздерге сүйенген оқушы болашақта өз мемлекетінің

мүдделеріне адалдық танытып, елінің даму болашағы үшін жауапкершілікті қабылдауға дайын тұлға ретінде қалыптасады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі ретінде оқушыларды азаматтық пен патриотизмге тәрбиелеу, мемлекеттік рәміздер мен мемлекеттік тілді құрметтеу, ұлттық дәстүрлерге адалдық таныту, сондай-ақ Конституцияға және жалпы адамзаттық құндылықтарға қайшы келетін кез-келген әрекетке төзбеушілікке көзқарасын қалыптастыру нақты көрсетілген («Білім туралы» Заң, 2007). Бұл заңнамалық негіз патриотизмге тәрбиелеудің мемлекет деңгейінде жүйелі түрде жүзеге асырылуының құқықтық базасын қамтамасыз етеді.

Патриотизмге тәрбиелеу – оқушының жеке тұлғасына педагогикалық бағытталған әсер ету процесі, оның мақсаты – Отан туралы білімін байыту, патриоттық сезімдерді қалыптастыру, моральдық мінез-құлық дағдылары мен қабілеттерін дамыту, қоғамға пайда әкелетін әрекетке деген қажеттілікті қалыптастыру (Кузьмин, Степихов, 2017).

В.М. Барановтың пікірінше, құндылық – азаматтар мен әлеуметтік топтардың ғылыми негізделген, әлеуметтік әділетті, прогрессивті жалпыадамзаттық және топтық қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыруға мақсат әрі құрал ретінде қызмет ету қабілеті. Сонымен қатар, құндылық ұғымын тек маңыздылық түсінігімен ғана шектеуге болмайды, өйткені оның мазмұны әлдеқайда кең, әрі терең мәнге ие (Баранов, Першин, Першина, 2017).

Патриоттық тәрбие, патриотизмге тәрбиелеу сыни ойлаумен байланысты және кешенді көзқарасты қажет етеді (Chua, Sim, 2017). Оның мазмұны мен құрылымы зерттеушілер тарапынан тарихи, философиялық, педагогикалық және психологиялық тұрғыдан әртүрлі аспектілерде талданады.

Қысқаша анықтамалық сөздікте: «патриотизм – бұл әр адамға тән және адамның өз Отанының құндылықтарын игеруінің нәтижесі болып табылатын моральдық сезім» (Быкова, Вырщикова, 2009).

«Патриотизм - ел тағдыры үшін саналы жауапкершілікке, өз халқына деген сүйіспеншілікке негізделген және Отанның игілігі үшін жеке практикалық іс-әрекетте бейнеленген Отанға деген адалдық» (Богатенкова, 2020).

Г.Н. Пенин (Пенин, Кораблева, Пономарева, Красильникова, 2006) патриотизмді ұлттық бірегейлік пен азаматтық сана-сезімнің көрсеткіші ретінде қарастырса, А.А. Машина (Машина, 2023) оны тұлғаның әлеуметтік жауапкершілігі мен қоғамдық белсенділігінің көрінісі ретінде сипаттайды. Бұл пікірлердің алуан түрлілігі патриотизмге тәрбиелеудің мазмұндық аясын кеңейтіп, оны білім беру процесіне интеграциялаудың кешенді жолдарын қарастыруды талап етеді.

Ал Е.М. Бабосовтың пайымдауынша, патриотизм — бұл тұлғаның дүниетанымдық бағдарын, моральдық және саяси сенімдерін білдіретін кешенді әлеуметтік сезім. Оның мазмұны – Отан мен өз халқына деген сүйіспеншілік, елінің өткені мен бүгініне деген мақтаныш, жеке мүдделерін қоғамдық мүддемен сәйкестендіру, ұлт игілігі үшін белсенді әрекет етуге дайын болу (Бабосов, 2019).

Аталған анықтамалар негізінде патриотизм ұғымын тек эмоциялық сезім деңгейіндегі ұстаным ғана емес, сонымен қатар моральдық-идеологиялық құндылықтар жүйесі, азаматтық белсенділік пен ұлттық бірегейлікті айқындайтын тұғырлы негіз ретінде қарастыруға болады. Осы тұрғыда патриотизм – тұлғаның сенімдері, көзқарастары мен дүниетанымы арқылы қоғамға бағытталған мақсатты әрекеттер кешенін анықтайтын әлеуметтік-мәдени феномен болып табылады. Ал патриотизмге тәрбиелеу – оқушының тұлғасына педагогикалық бағытталған әсер ету үдерісі, оның мақсаты Отан туралы білімді байыту, патриоттық сезімдерді қалыптастыру, моральдық мінез-құлық дағдыларын дамыту және қоғамға пайдалы әрекетке қажеттілік қалыптастыру.

Патриоттық сезімге ие, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, ел болашағы үшін жауапкершілік ала алатын тұлғаны қалыптастыру – білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі болып саналады. Әсіресе бұл үдерісті бастауыш сынып кезеңінен бастап жүйелі түрде жүргізу маңызды. Мұндай бағытта тәрбиеленген тұлға қоғамдық өмірге белсенді араласуға, әлеуметтік жауапкершілікті өз мойнына алуға және елінің өркендеуіне нақты үлес қосуға қабілетті азамат ретінде қалыптасады (Akhmediyeva, Aultayeva, Zhakirbekova, Galiyeva, 2025).

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық мәдениет пен тарихи сабақтастықты сақтау мәселесі ерекше маңызға ие. Зерттеушілер K.S. Ergobek пен A.B. Mukhamedzhanova және басқа да ғалымдар ұрпақтың ұлттық тамырлардан, дәстүрлі рухани-адамгершілік негіздерден алшақтауы ұлттың рухани құлдырауына, мәдени сабақтастықтың үзілуіне алып келетініне назар аударады. Бұл құбылыс әсіресе бастауыш сынып кезеңіндегі оқушылардың дүниетанымы мен құндылықтық бағдарларына тікелей әсер етеді. Сол себепті қазіргі Қазақстан қоғамында жүзеге асырылып жатқан жүйелі әлеуметтік-мәдени трансформациялар аясында патриотизмге тәрбиелеудің мазмұны мен тәсілдерін қайта қарастыру қажеттігі туындайды (Ergobek, Mukhamedzhanova, Sartbaeva, Karpykbaeva, Bimaganbetova, 2014).

Ғылыми зерттеулер бастауыш мектеп жасын тұлғаның адамгершілік және азаматтық қасиеттері қалыптасатын ерекше сезімтал кезең ретінде қарастырады. Л.И. Божович (Божович, 2011), Э.П. Козлов (Козлов, 2012) сияқты ғалымдар бұл кезеңде оқушылардың қарапайым моральдық-этикалық нормаларды меңгеруге, патриоттық сананың негізін құрайтын алғашқы құндылықтық бағдарларды қалыптастыруға қабілетті екенін негіздейді. Оқушының әлемді тануы, айналасында болып жатқан құбылыстарды бағамдауы, өз елі мен ұлтына деген алғашқы сезімдік байланыстары дәл осы жаста негізделеді.

Патриотизмге тәрбиелеу процесінде мәдени және идеялық тұрғыдан қалыптаспаған, сыртқы ықпалға жылдам бейімделетін, әлеуметтену деңгейі төмен бастауыш сынып оқушыларына ерекше назар аудару маңызды. Бұл жастағы оқушылар әлі де әлеуметтік-инфантильділік белгілеріне ие болғанымен, оларға бағытталған мақсатты педагогикалық ықпал нәтижесінде тұлғаның ұлттық сана-сезімі мен азаматтық жауапкершілігінің іргетасы қаланады (Ёлкин, Косова, 2017).

Патриотизмге тәрбиелеу үрдісі тек білім беру ұйымдарымен шектелмей, отбасылық тәрбиемен тығыз байланыста жүргізілуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, патриотизмді қалыптастыру – кешенді, көпдеңгейлі және үздіксіз сипаттағы әлеуметтік-педагогикалық міндет ретінде қарастырылуы қажет.

Р.К.Төлеубекова, Н.Т.Нурпейісов, т.б. авторлар патриотизмге тәрбиелеу оқушылардың Отанға сүйіспеншілік пен құрмет сезімін қалыптастыру ғана емес, бұл үдерісті жағымсыз әлеуметтік әсерлерге қарсы тұру, қоғам игілігі үшін еңбекке баулу, әскери міндеттерін орындау, ізгілік пен адамгершілікке тәрбиелеу, бос уақытын тиімді ұйымдастыру секілді кең ауқымды әлеуметтік және тәрбиелік іс-әрекеттер жүйесі ретінде сипаттайды. Авторлар оқушыларды әлеуметтендіру мен тәрбиелеуге жауапты негізгі әлеуметтік институт ретінде отбасының рөлін ерекше бөліп көрсетеді (Toleubekova, Nurpeissov, Ibragymkyzy, Joldassova, Tamabaeva, 2018).

Отбасы - көпфункционалды әлеуметтік институт. Репродуктивті экономикалық және шаруашылық-тұрмыстық функцияларымен қатар отбасының тәрбиелік қызметі ерекше маңызды. Ата-аналар мен туыстары оқушының бастапқы әлеуметтенуін жүзеге асырады, отбасы ол үшін бастапқы және ұзақ уақыт бойы негізгі әлеуметтік топ болып табылады. Отбасы жақындықтың, эмоционалды қанықтылықтың және қарым-қатынастың даралығының ерекше (басқа әлеуметтік институт қайталамайтын), интимдік атмосферасын жасайды, осылайша тұлғаның үйлесімді, толыққанды эмоционалды-психологиялық дамуына жағдай жасайды. Оқушы - ата-ана қарым-қатынасы арқылы тұлғаның тілдік,

интеллектуалдық және адамгершілік дамуы жүзеге асырылады.

В.В. Чечет, т.б. ғалымдар патриоттық сезімдердің негізі ең алдымен отбасында қаланатынын, оның тәрбиелік әлеуеті тұлғаның дүниетанымы мен құндылықтық бағдарын қалыптастыруда шешуші орын алатынын атап көрсетеді (Чечет, 2009). Бұл отбасы институтының оқушыны патриотизмге тәрбиелеудің негізгі субъектісі ретінде маңыздылығын нақтылай түседі.

Н.А. Ивашкинаның зерттеулерінде бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде аймақтық мәдени мұраның басымдығы қағидаты, мектеп пен отбасының аталған міндетті шешудегі өзара іс-қимылы негізінде халықтық педагогика дәстүрлерін мақсатты, жүйелі және жоспарлы пайдалану ерте жастан бастап өз Отанының патриотын қалыптастыруға мүмкіндік беретінін негіздейді (Ивашкина, 2008). Патриотизмге тәрбиелеу жұмыстарының негізгі бағыттарын аша отырып, автор бастауыш сынып оқушысының патриоттық сезімін тәрбиелеу мақсатында мектептің, отбасы мен қоғамның өзара іс-қимылының жасампаздық процесіне бағытталған тәрбие әдістерін жүйелеу және іс-әрекеттің негізгі бағыттарын бөлу қажеттілігін көрсетеді.

Vertel, V. Korolenko, және т.б. ғалымдардың еңбектерінде қолайлы отбасылық ортаның жан-жақты дамыған тұлғаны және рухани құндылықтардың көп қырлы жүйесін қалыптастырудағы рөлі мен маңыздылығы ашылған (Vertel, Korolenko, Shapovalova, Bereziuk, 2024).

Зерттеушілер (A.Aboto, R.Awliyah) бастауыш сынып кезеңінен бастап оқушыларда адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеудегі отбасының маңызды рөлін көрсетіп, моральдық көзқарастарды тәрбиелеудің негізгі аспектілерін ұсынады (Aboto, Awliyah, 2022).

Осы тұрғыда бастауыш сынып кезеңінде қалыптастырылған отбасылық құндылықтар, құрмет, сүйіспеншілік, жанашырлық, адалдық, тәртіптілік сияқты қасиеттер кейінгі білімге қажетті негіз және тірек болып табылады. Ч.Чэнь өз зерттеулерінде жеке тұлға белгілі бір базаға ие бола отырып, өзінің дүниетанымын, қоршаған оқиғаларға және отбасынан тыс адамдарға деген көзқарасын қалыптастырады деп тұжырымдайды (Чэнь, 2015).

Г.А. Карпова ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар үшін отбасылық тәрбиенің маңыздылығы бірнеше есе артатынын айтып өткен. Ата-аналардың бастапқы және ең жақын әлеуметтік топ ретінде тұлғаны дамыту, түзету және ынталандыру ісіне ерте араласуы оқушының дамуындағы бұзылыстарына сәйкес түзету және дамыту ортасын уақтылы құруға мүмкіндік береді (Карпова, 2007). Бұл әсіресе нашар еститін оқушы үшін ерекше маңызды. Ата-аналар қарым-қатынастың, сөйлеуге үйретудің, тәрбиелеудің нақты әдістері мен технологияларын игере отырып, нашар еститін оқушы үшін «пара-маманға» айналады.

Л.В. Нейманның жіктемесіне сәйкес, нашар еститін оқушы - есту қабілетінің төмендеуі нәтижесінде сөйлеуді қабылдау мен оны өздігінен меңгеруде қиындықтардың туындауымен сипатталады. Алайда мұндай жағдайда тұлғаның естуі шектеулі көлемде болса да, бұрмаланған сөздік қорды меңгеру мүмкіндігі сақталады. Нашар естудің дәрежелерін анықтаудың негізгі өлшемі ретінде Л.В. Нейман сөйлеу жиіліктері диапазонындағы (500–4000 Гц) есту қабілетінің төмендеу деңгейін қолданады (Аутаева, Даурамбекова, Миралиева, 2024).

Нашар еститін оқушылардың рухани дүниетанымы мен адамгершілік сезімдерінің негізі отбасылық ортада қалыптасады. Жеке тәрбие әлеуметтік тәрбиемен тығыз байланыста болған жағдайда ғана нашар еститін бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін тиімді қамтамасыз ету мүмкін болады. Оқушылар отбасында ұлттық патриотизм рухында тәрбиелеудің күрделі мәселелерімен танысып, ұлттық құндылықтарға тән алғашқы ұғымдарды меңгереді. Қазіргі кезеңдегі патриотизмге тәрбиелеудің тиімділігі тек мазмұндық компонентке ғана емес, оны жүзеге асырудағы әдіснамалық ұстанымдар

мен әлеуметтік-педагогикалық шарттарға да тікелей байланысты. Бұл әсіресе нашар еститін бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін жұмыс аясында өзекті сипат алады.

Сондықтан, нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде олардың жеке тұлғалық даму ерекшеліктерін ескеру маңызды. Е.Г. Речицкая нашар еститін бастауыш сынып оқушылары моральдық-этикалық ұғымдарды игеруде, олардың мәні мен құндылық негіздерін түсінуде, тұлғаның әлеуметтік маңызды белгілері мен қасиеттерін бағалауды қалыптастыруда қиындықтарға тап болатынын негіздейді (Речицкая, 2005).

Зерттеушілер (Tirza F K van der Straaten, Jeroen J Briaire, Evelien Dirks, Wim Soede, Carolien Rieffe, Johan H M Frijns) нашар еститін бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік жағдайы көбінесе белгілі бір қоғамда қызмет ететін құндылық-нормативтік жүйені қаншалықты игере алғанымен анықталатынын көрсетеді. Сурдопедагогикалық тәжірибені нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіруге бағыттап отырып, әлеуметтік субъект олардың лайықты өмір сүру жағдайларына деген қажеттіліктерін қанағаттандыруға және әлеуметтік жүйенің кеңеюі мен дамуына байланысты өз мүдделерін толық жүзеге асыруға қол жеткізеді. (Tirza, Jeroen J Briaire, Evelien Dirks, Wim Soede, Carolien Rieffe, Johan H M Frijns, 2021).

Кейбір ғалымдар аталған санаттағы оқушыларды оқытудың нақты әдістері мен формалары болғанымен, тәрбие жұмысының әдістері мен формалары еститін оқушылармен бірдей екенін негіздейді. Л.С. Выготский еңбектерінде есту қабілеті зақымдалған оқушыларды тәрбиелеу дені сау баланы тәрбиелеуден еш айырмашылығы жоқ екенін көрсеткен (Выготский, 2003). Hafez Turkestani Maryam, Omar Bahatheg Raja бастауыш сынып оқушыларының үлгісі арасындағы азаматтық-патриоттық деңгейін анықтауға бағытталған зерттеулерінде еститін оқушылар мен нашар еститін оқушылар арасында статистикалық маңызды айырмашылықтардың болмайтынын анықтаған (Hafez; Omar, 2015).

Дегенмен, нашар еститін оқушыларды патриотизмге тәрбиелеуде қолжетімділік, көрнекілік, эмоционалдық қанықтылық және іс-әрекеттік тәсіл принциптері басшылыққа алынуы керек. Нашар еститін оқушылар үшін көру арқылы қабылдаудың жетекші рөлі, көрнекі-бейнелік ойлаудың басымдығы және эмоционалдық-сезімдік, әрі практикалық тәжірибенің маңыздылығын ескерген дұрыс.

T. Humphries, P. Kushalnagar және өзге де ғалымдардың зерттеулеріне сәйкес, нашар еститін оқушылардың ата-аналары тәрбиелеу процесінде тұрақты қолдауды қажет етеді. Тиімді қолдау көрсету үшін ата-аналардың жиі кездесетін мәселелерін анықтау маңызды болып табылады. Алынған нәтижелер ата-аналардың педагогикалық әдістерді меңгеруі, сауатты тәрбие беру көзқарасын қалыптастыруы және қолайлы тәрбиелік ортаны қамтамасыз етуі секілді міндеттердің маңыздылығын дәлелдейді (Humphries, Kushalnagar, Mathur, Napoli, Rathmann, Smith, 2019).

B.Baglana, M.Haksiz, H.Uzunboyu зерттеулері бойынша, нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын оқыту мен тәрбиелеу үшін тек дәстүрлі әдістерді қолдану жеткіліксіз, білім беру және тәрбиелеудің арнайы технологияларын пайдалану ерекше білімді қажет ететін оқушылардың қоғамда болып жатқан өзгерістер мен жаңалықтарға ілесу мен параллель болуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді (Baglana, Haksiz, Uzunboyu, 2018).

Нашар еститін бастауыш сынып оқушылары үшін туған елі, оның тарихы, рәміздері мен мәдениеті туралы ақпаратты толық қабылдауға мүмкіндік беретін фольклорды пайдалану маңызды. Себебі, патриотизм халықтың ең жақсы ұлттық дәстүрлерін Отанға деген адалдық сезімімен үйлестіреді. Фольклор – халықтың рухани қазынасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, оның ішінде халықтың даналығы, тәжірибесі, психологиясы мен менталитеті сақталады (Яковлюк, 2004). Рухани-адамгершілік және эстетикалық құндылықтар халықтың даналығында, яғни аға ұрпақтан жас ұрпаққа ауысып отыратын фольклорлық мұраларда көрініс табады.

Н.В. Афанасьев өз зерттеулерінде әдет-ғұрыптар, отбасы дәстүрлері, мейірімділік пен достық сияқты құндылықтар фольклорлық шығармалар арқылы көрініс табады және оқушылардың сезімдері мен санасына әсер ететінін тұжырымдайды (Афанасьев, 2019).

А.Н.Аутаева, К.Н.Ахмедиева зерттеулеріне сәйкес, бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу барысында қазақ фольклоры жанрларын (мақал-мәтелдер, ертегілер, аңыздар, тарихи әңгімелер, ұлттық ойындар, ұлттық музыка, т.б.) педагогикалық әлеуетін тиімді пайдалану олардың сөйлеу тілін дамытып, оның айқындығы мен мәнерлілігін арттыруға септігін тигізеді (Akhmediyeva Autayeva, 2024).

Демек, отбасылық қарым-қатынаста фольклор материалдарын күнделікті өмірмен байланыстыра қолдану олардың тәрбиелік ықпалын күшейтеді. Ата-ана ертегі немесе тарихи әңгімені оқушымен бірге оқып, кейіпкерлердің әрекетін талқылай алады, мақал-мәтелдердің мағынасын нақты өмірлік жағдаяттар арқылы түсіндіреді, ұлттық ойындарды бірге ойнайды, ал халық әндерінің мазмұнын мәтіндік және көрнекілік сүйемелдеумен меңгертеді. Нашар еститін оқушылар үшін фольклорлық материалдарды қысқартылған және құрылымдалған мәтін, иллюстрация, жазбаша тірек, бейнематериал, субтитр, ымдау тілі және қимылдық әрекет арқылы ұсыну мазмұнды қабылдауға қолайлы жағдай жасайды. Мұндай бейімдеу оқушының есту мүмкіндігіне, тілдік-коммуникативтік дамуына және жеке қажеттіліктеріне сәйкес жүзеге асырылуы тиіс.

Нашар еститін оқушыларды патриотизмге тәрбиелеуде отбасы қазақ фольклорының әртүрлі жанрларын мақсатты пайдалануы маңызды. Фольклорлық шығармалардың тәрбиелік әлеуеті олардың мазмұнымен ғана емес, ата-аналардың оқушымен өзара әрекеттесу тәсілдерімен және материалды оның жеке қабылдау ерекшеліктеріне сәйкес ұсыну формасымен айқындалады. Ертегілер, аңыздар мен тарихи әңгімелер арқылы оқушының халық тарихы, туған жері және ел қорғаған тұлғалар туралы түсініктерін кеңейтуге; мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер арқылы ұлттық құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын түсіндіруге; халық әндері мен тұрмыс-салт жырлары арқылы ұлттық мәдениетке эмоционалдық қатынас қалыптастыруға; ұлттық ойындар арқылы дәстүрлерді әрекет үстінде меңгертуге мүмкіндік береді (Akhmediyeva Autayeva, 2024).

Осылайша, ата-аналар оқушы үшін эмоционалды қауіпсіз және қолдау көрсететін ортаны құруда шешуші рөл атқарады. Ата-аналардың өз еліне деген оң көзқарасы және қоғамдық өмірге белсенді қатысуы оқушыға үлгі болып, патриоттық қасиеттерді қалыптастырудың маңызды факторы ретінде қызмет етеді. Отбасының педагогикалық әлеуетін, мамандармен ынтымақтастыққа дайындық дәрежесін уақтылы және объективті диагностикалау маңызды орын алады. Бақылау, әңгімелесу сияқты дәстүрлі әдістерден өзге – сауалнама әдісі отбасын жанама тексерудің тиімді құралдарының бірі болып табылады. Сауалнама нәтижелері ата-аналардың өзіндік рефлексиясын зерттеуге мүмкіндік беріп, олардың педагогикалық ұстанымдарының қалыптасу деңгейін және бейімделу процесіндегі жетістіктерін анықтауға септігін тигізеді.

Нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу кешенді, көпдеңгейлі әлеуметтік-педагогикалық ынтымақтастықты талап етеді. Мұнда отбасы мен мектептің өзара ықпалдастығы, ұлттық-мәдени құндылықтарға негізделген мазмұндық бағдарлар және фольклорды тиімді пайдалану — патриот тұлғаны қалыптастырудағы негізгі тіректердің бірі болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде ата-аналардың рөлін айқындау мақсатында эмпирикалық мәліметтер жинау әдісі ретінде сауалнама қолданылды. Сауалнама құрылымы зерттеу мақсатына сәйкес екі негізгі бөлімнен тұрды.

Бірінші бөлімде респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары – жасы, жынысы, мамандығы және отбасы құрамы қамтылды. Екінші бөлім ата-аналардың патриоттық тәрбиенің мәні мен мазмұнына, нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу үдерісінде фольклорды қолдану мүмкіндіктеріне, сондай-ақ мектеп тарапынан ұйымдастырылатын патриоттық бағыттағы іс-шараларға қатысуға деген көзқарастары мен белсенділігіне қатысты сұрақтардан құралды.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеу іріктемесіне нашар еститін оқушылардың 60 ата-анасы кездейсоқ таңдау әдісі арқылы енгізілді. Сауалнама онлайн форматта Google Forms платформасы арқылы жүргізілді, бұл мәліметтерді жинау мен бастапқы өңдеуді жеңілдетуге мүмкіндік берді.

Сауалнама нәтижелерінің жалпы сипаттамаларына қатысты мәліметтері 1-кестеде келтірілген.

1-кесте. Респонденттердің жалпы сипаттамасы

Көрсеткіш	Сандық мәні (%)	Ескерту
Жас ерекшеліктері		
26–35 жас	21,7%	
36–40 жас	26,1%	
40 жастан жоғары	52,2%	
Жынысы		
Әйел	95,7%	
Ер адам	4,3%	
Мамандықтары		
Педагог	9,5%	
Медицина қызметкері	9,5%	
Қаржыгер	4,8%	
Заңгер	4,8%	
Кәсіпкер	дерек жоқ	Нақты көрсетілмеген
Басқа (жұмыссыз, бала күтімі)	71,4%	
Еңбек өтілі		
1–3 жыл	36,8%	
5–10 жыл	36,8%	
10 жылдан артық	26,3%	

Сауалнама нәтижелерінің сипаттамасы және талдауы.

Зерттеу нәтижелері ата-аналардың басым бөлігі – 40 жастан асқан (52,2%) екенін көрсетті, бұл олардың педагогикалық және өмірлік тәжірибесінің молдығын айғақтайды. 36–40 жас аралығындағы ата-аналар үлесі – 26,1%, ал 26–35 жас аралығындағы респонденттер – 21,7% құрады. Бұл көрсеткіштер зерттелуші топтың жасы бойынша әртүрлі әлеуметтік тәжірибесі бар екенін білдіреді.

Гендерлік құрамы бойынша сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 95,7%-ы – әйелдер, тек 4,3%-ы – ер адамдар болды. Бұл нәтижелер оқушылардың тәрбиесімен негізінен аналардың айналысатынын немесе сауалнамаға белсенді қатысатынын көрсетеді.

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің кәсіби құрамы да алуан түрлі. Ата-аналардың 9,5%-ы – педагогтер, 9,5%-ы – медицина қызметкерлері, 4,8%-ы – қаржыгерлер, тағы 4,8%-ы – заңгерлер және 71,4%-ы – басқа мамандық иелері (оның ішінде жұмыссыздар мен бала күтімімен үйде отырған аналар бар). Бұл әртүрлі әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы отбасылардың зерттеуге қатысқанын және тәрбиелік көзқарастардың алуан түрлі болуы мүмкін екенін білдіреді.

Еңбек өтілі бойынша респонденттердің 36,8%-ы – 1–3 жыл еңбек тәжірибесіне ие, 36,8%-ының еңбек өтілі 5–10 жыл аралығында, ал 26,3%-ы – 10 жылдан артық жұмыс тәжірибесі бар. Бұл қатысушылардың көпшілігінің жұмыс тәжірибесі жеткілікті және бала тәрбиесінде жинақталған көзқарастары бар екенін көрсетеді.

Осылайша, зерттеуге қатысқан ата-аналар тобы әлеуметтік, кәсіби және жас ерекшеліктері жағынан әртүрлі болып табылады, бұл алынған нәтижелердің репрезентативтілігін арттырып, оқушыларды патриотизмге тәрбиелеуге деген көзқарастарды кешенді бағалауға мүмкіндік береді.

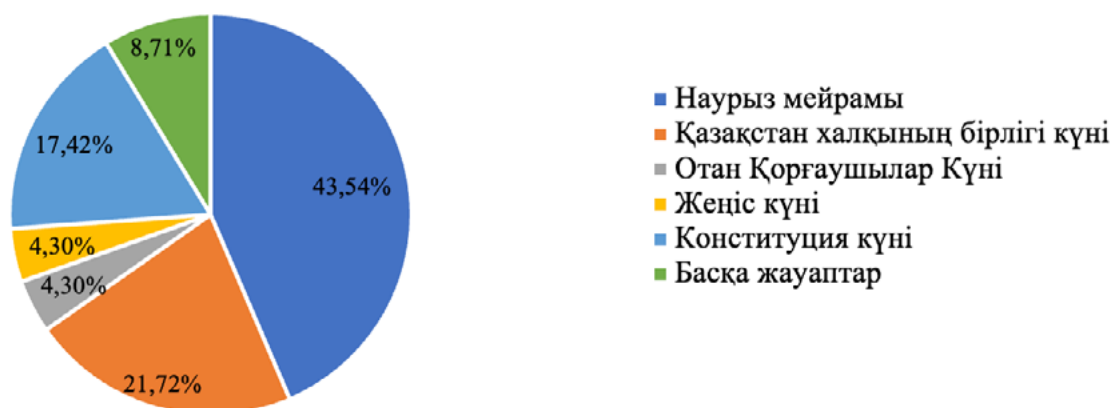
Бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу мәселесі бойынша ата-аналардың көзқарасын анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама барысында бірқатар маңызды нәтижелер алынды.

«Патриотизмге тәрбиелеу ұғымын қалай түсінесіз?» деген сұраққа берілген жауаптар әртүрлі интерпретацияларды көрсетті. Респонденттердің 39,1%-ы патриотизмді «Отанға деген сүйіспеншілік және ұлттық дәстүрлерді құрметтеу» ретінде түсінсе, 4,3%-ы «азаматтық борышты орындауға және Отан мүддесін қорғауға дайын болу» деп бағалады. Ал ата-аналардың басым бөлігі – 56,5%-ы бұл ұғымды «отбасына, қоғамға және өз еліне деген сүйіспеншілік» тұрғысынан сипаттаған. Бұл жауаптар патриотизм түсінігінің ата-аналар арасында кең әрі көпаспектілі екенін негіздейді.

«Бастауыш сынып кезеңінде патриотизмге тәрбиелеу мүмкін бе?» деген сұраққа ата-аналардың 78,3%-ы «иә, мүмкін» деп жауап беріп, бұл жас кезеңінің тәрбиелік әлеуетін мойындайтынын көрсетті. Ал 8,7% бұл әрекетті ерте деп санап, 13% жауап беруге қиналатындарын мәлімдеді. Мұндай жауаптар бастауыш сынып кезеңіндегі патриоттық тәрбиеге қатысты ата-аналар арасында әлі де бірізділік пен ғылыми негізделген түсініктің жеткіліксіз екенін көрсетеді.

«Оқушыларды патриотизмге тәрбиелеуге кім жауапты?» деген сауалға респонденттердің 13,6%-ы бұл жауапкершілікті тек ата-аналарға жүктесе, 86,4%-ы педагогтер мен ата-аналардың бірлескен қызметін маңызды деп есептейді. Көпшілік ата-аналар тәрбиенің негізгі тетігі ретінде білім беру ұйымдарын атап, өздерінің бұл процестегі орнын көмекші және қолдаушы деңгейде бағалаған.

Сауалнамада барлық респонденттер (100%) бастауыш сынып оқушыларын мемлекеттік рәміздермен, ұлттық дәстүрлермен және ресми мерекелермен таныстыру қажет деген ортақ пікір білдірген. Алайда «Қандай дәстүрлер мен мерекелермен таныстыру қажет?» деген нақты сұраққа келгенде ата-аналар мерекелерді (Тәуелсіздік күні, Наурыз, Конституция күні және т.б.) атай алғанымен, жас ерекшеліктеріне сай ұлттық дәстүрлерді нақты атап көрсетуге қиналған (1-сурет). Бұл нәтиже ата-аналардың ұлттық-мәдени мазмұнды білім беру компоненттерін толық меңгермегенін және оларға әдістемелік қолдаудың қажеттігін көрсетеді.

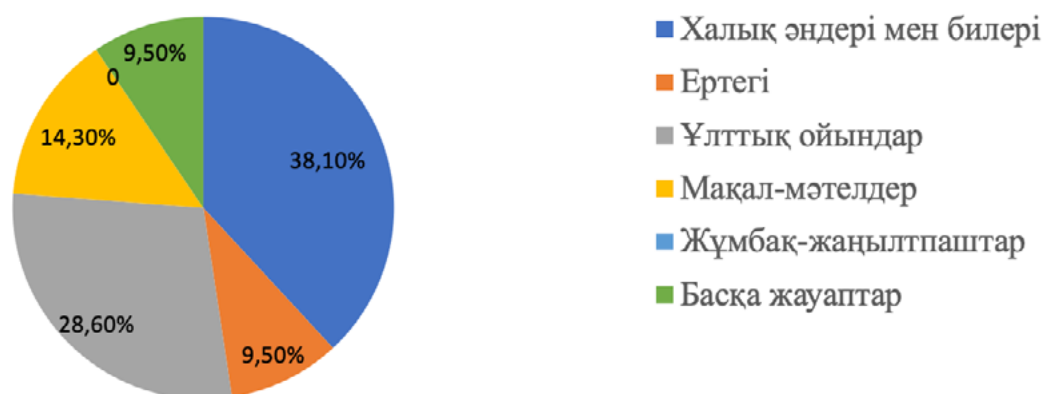
1-сурет. «Бастауыш сынып оқушыларын қандай дәстүр, мерекелермен таныстыру қажет?» сұрағына жауаптардың нәтижесі.

Нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын ұлттық құндылықтар, отбасылық дәстүрлер және рухани-мәдени мұрамен таныстырудың өзектілігін анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижелері осы мәселенің маңыздылығын респонденттердің басым бөлігі тарапынан қолдау тапқанын көрсетті.

Нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын отбасылық құндылықтар, дәстүрлер, т.б. таныстыру тақырыбының өзектілігі жайлы қойылған сұраққа ата-аналардың 72,7%-ы зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігін негіздейді. Келесі сұрақ бойынша, 87% респондент өз отбасылық дәстүрлерінің бар екенін атап өтті. Алайда, нақты қалыптасқан қандай отбасылық құндылықтары мен дәстүрлері бар екендігін атауға қиналды, бұл аталған бағыттағы отбасылық тәжірибенің жүйесіздігін көрсетеді.

Сондай-ақ, респонденттердің 86,4%-ы патриотизмге тәрбиелеу үдерісінде фольклорды пайдаланатынын мәлімдегенімен, нақты қандай жанрлары, қандай педагогикалық мақсаттармен және қандай контексте қолданылатыны туралы нақты әрі жүйелі мәлімет беруге қиналды. Бұл ата-аналардың фольклорды мақсатты және жүйелі қолданбайтынын көрсетеді.

Респонденттер фольклор көбіне педагогтермен бірлескен тәрбиелік іс-шаралар аясында қолданылатынын атап өтті. Респонденттердің жауаптарына сәйкес, ең жиі қолданылатын фольклор түрлеріне мақал-мәтелдер, халық әндері, жұмбақтар мен ертегілер жатады (2-сурет).

2-сурет. Ата-аналардың педагогпен бірлескен іс-шаралар барысында фольклор түрлерін пайдалану нәтижелері.

Білім беру ұйымындағы патриотизмге тәрбиелеу бағытындағы іс-шараларға балаларының қатысуын қолдауға қатысты қойылған сұраққа барлық респонденттер қолдауға қарсы емеспіз деген пікір білдірді.

Алынған мәліметтер нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу процесінде отбасы мен мектеп арасындағы педагогикалық ынтымақтастықты күшейтудің, ақпараттық және әдістемелік қолдауды арттырудың маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеу барысында нашар еститін бастауыш сынып оқушыларының ата-аналарынан құралған бақылау және эксперименттік топтар қалыптастырылды. Анықтаушы кезеңде екі топ: патриотизмге тәрбиелеудің мәнін фрагменттік түсіну, отбасылық дәстүрлердің жеткіліксіз жүйеленуі және тәрбиелеу процесінде фольклорды қолдану бойынша әдістемелік құзыреттіліктің шектеулі болуы сияқты ұқсас үрдістерді көрсетті. Қалыптастыру іс-тәжірибелері барысында эксперименттік топтағы оқушылардың ата-аналарымен ақпараттық және әдістемелік қолдау бағытындағы жоспарлы жүргізілген іс-шаралардан кейінгі өзгерістер 2-кестеде сипатталды.

2-кесте. Іс-тәжірибе нәтижелері

№	Көрсеткіш	Бақылау тобы (дейін)	Бақылау тобы (кейін)	Эксперименттік топ (дейін)	Эксперименттік топ (кейін)	Эксперименттік топ динамикасы
1	Патриотизмді Отанға және ұлттық дәстүрлерге сүйіспеншілік ретінде түсіну	39,1%	40,2%	39,1%	61,8%	+22,7 ↑
2	Патриотизмді азаматтық ұстаным ретінде түсіну	4,3%	5,1%	4,3%	17,6%	+13,3 ↑

№	Көрсеткіш	Бақылау тобы (дейін)	Бақылау тобы (кейін)	Эксперименттік топ (дейін)	Эксперименттік топ (кейін)	Эксперименттік топ динамикасы
3	Кең (жүйесіз) патриотизм түсінігі	56,5%	54,7%	56,5%	20,6%	-35,9 ↓
4	Бастауыш сыныпта патриоттық тәрбиенің мүмкіндігін мойындау	78,3%	79,0%	78,3%	92,4%	+14,1 ↑
5	Жауап беруге қиналу	13,0%	12,5%	13,0%	4,1%	-8,9 ↓
6	Бірлескен жауапкершілік (отбасы + мектеп)	86,4%	87,2%	86,4%	96,2%	+9,8 ↑
7	Тек ата-ананың жауапкершілігі	13,6%	12,8%	13,6%	3,8%	-9,8 ↓
8	Ұлттық дәстүрлерді нақты білу деңгейі	32,5%	34,0%	32,5%	74,3%	+41,8 ↑
9	Отбасылық құндылықтарды жүйелі түсіндіру	35,2%	36,1%	35,2%	72,1%	+36,9 ↑
10	Тәрбиеде фольклорды қолдану	86,4%	87,0%	86,4%	95,8%	+9,4 ↑
11	Фольклорды жүйелі қолдану (мақсат, жанр, контекст)	28,7%	30,1%	28,7%	77,9%	+49,2 ↑
12	Педагогтармен бірлескен жұмыс	68,0%	69,5%	68,0%	88,5%	+20,5 ↑

Бақылау тобында патриотизмнің басым интерпретациясы «отбасына, қоғамға және өз еліне деген сүйіспеншілік» ретінде анықталды (56,5%). Аталған үрдістер эксперименттік топта да анықталып, іріктемелердің бастапқы кезеңде салыстырмалылығын растады.

Қалыптастыру экспериментін (вебинарлар, бірлеске ісшаралар және «отбасы – мектеп» өзара әрекеттестігі) жүзеге асырудан кейін эксперименттік топта айқын сапалық және сандық өзгерістер тіркелді. Атап айтқанда, патриотизмді Отанға деген сүйіспеншілік пен ұлттық дәстүрлерді құрметтеудің саналы үйлесімі ретінде қарастыратын ата-аналар

үлесі 39,1%-дан 61,8%-ға дейін артты. Ал бақылау тобында елеулі өзгерістер байқалмады, көрсеткіштер статистикалық ауытқу шегінде қалды.

Азаматтық ұстаным ретінде патриотизмді қабылдау көрсеткіші де ұқсас динамиканы көрсетті: эксперименттік топта ол 4,3%-дан 17,6%-ға дейін өсті, ал бақылау тобында айтарлықтай өзгеріс тіркелген жоқ. Бұл қалыптастырушы әсердің ата-аналардың құндылықтық бағдарларын жүйелеуге ықпал еткенін дәлелдейді.

Отбасы мен мектептің оқушыларды патриотизмге тәрбиелеудегі рөліне қатысты да айырмашылықтар анықталды. Эксперименттік топта педагогтер мен ата-аналардың бірлескен жауапкершілігін мойындайтын респонденттер үлесі 86,4%-дан 96,2%-ға дейін артты, ал бақылау тобында өзгерістер аз болды.

Эксперименттік топта ең жоғары оң динамика практикалық-бағдарланған көрсеткіштер бойынша байқалды. Ұлттық дәстүрлерді нақты сипаттай алатын ата-аналар үлесі 32,5%-дан 74,3%-ға дейін, ал отбасылық құндылықтарды жүйелі түрде сипаттау деңгейі 35,2%-дан 72,1%-ға дейін артты. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер бастапқы деңгейде сақталды.

Топтар арасындағы ең айқын айырмашылық фольклорды қолдану көрсеткішінде анықталды. Эксперименттік топта фольклорды мақсатты және жүйелі түрде қолданатын ата-аналар үлесі 28,7%-дан 77,9%-ға дейін артса, бақылау тобында тек декларативті қолдану деңгейі сақталып, әдістемелік негіздің жеткіліксіздігі байқалды.

Осылайша, салыстырмалы талдау қалыптастыру экспериментінің эксперименттік топтағы ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін айтарлықтай арттырғанын, ал бақылау тобында елеулі өзгерістердің болмағанын көрсетті.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу ата-аналардың нашар еститін бастауыш сынып оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу жөніндегі бастапқы түсінік деңгейін анықтауға және қалыптастырушы педагогикалық ықпалдың тиімділігін бағалауға мүмкіндік берді. Анықтаушы кезеңде ата-аналардың басым бөлігі патриотизмді кең, бірақ жүйесіз түрде түсінетіні, ұлттық-мәдени мазмұнды нақтылауда қиындықтарға тап болатыны және фольклорды қолдану бойынша жеткілікті әдістемелік білімге ие еместігі анықталды. Сонымен қатар, отбасылық дәстүрлердің тәрбиелік әлеуеті толық ашылмағаны байқалды. Қалыптастыру экспериментін жүзеге асыру (ағартушылық сабақтар, практикалық жаттығулар және «отбасы-мектеп» ынтымақтастығын күшейту бағытындағы әдістемелік-педагогикалық қолдау) эксперименттік топта айқын оң өзгерістерге алып келді. Ата-аналардың педагогикалық сауаттылығы артты, патриоттық тәрбиені жүйелі түсіну қалыптасты және ұлттық-мәдени, фольклорлық ресурстарды тәрбиелік үдерісте қолдану дағдылары жетілдірілді. Салыстырмалы талдау ұсынылған педагогикалық жұмыстардың тиімділігін растады, ол эксперименттік топта барлық негізгі көрсеткіштер бойынша айқын оң динамикамен, ал бақылау тобында айтарлықтай өзгерістердің болмауымен сипатталды. Патриотизмге тәрбиелеу, әсіресе арнайы білім беру контекстінде, отбасы мен мектеп арасындағы үйлесімді өзара әрекеттестікті талап етеді. Отбасындағы тәрбиенің құндылықтық негіздері – Отанға деген сүйіспеншілік, ұлттық дәстүрлерді құрметтеу және азаматтық жауапкершілік сезімі – оқушының әлеуметтену үдерісінде маңызды негіз бола алады. Осылайша, патриотизмге тәрбиелеу нашар еститін оқушылардың ұлттық және азаматтық сәйкестілігін қалыптастырудың негізі ретінде тек мектеп қабырғасында ғана емес, ең алдымен, отбасылық ортада басталуы тиіс. Бұл аталған санаттағы оқушылардың ерекше қажеттілігіне қарамастан, өзін қоғамның толыққанды және жауапты мүшесі ретінде сезінуіне мүмкіндік береді.

Авторлардың қосқан үлесі

Ахмедиева К.Н. – мақала тақырыбына сәйкес материалдарды жинақтап, жүйеледі. Зерттеу нәтижелерін талдап, жұмыстың құрылымын қалыптастырды және қорытындыларды тұжырымдады. Мәліметтердің нақтылығын, сонымен қатар мәтін бөлімдерінің өзара байланысы мен тұтастығын қамтамасыз етті. Мақаланың толық мәтінін әзірледі.

Қалықбаева А.Ж. – зерттеу жұмысының тұжырымдамалық негізін айқындады. Мақала мазмұнын кешенді талдау арқылы сараптап, ғылыми тұрғыдан қайта қарастырды. Жұмыстың қорытынды нұсқасын тексеріп, мақұлдады. Мәтіннің құрылымдық логикасын, бөлімдердің өзара мазмұндық сабақтастығын және ұсынылған деректердің дұрыстығын бағалады. Зерттеу нәтижелерінің дәлдігі мен нақтылығын қамтамасыз ете отырып, мақаланың ғылыми сапасының жоғары деңгейде болуына ықпал етті.

Пайлозян Ж.А. – зерттеу тақырыбына сәйкес ғылыми-теориялық және әдістемелік материалдарды іріктеуге және талдауға қатысты. Зерттеу нәтижелерін интерпретациялауға, алынған деректерді ғылыми тұрғыдан жүйелеуге және мақаланың жекелеген бөлімдерін мазмұндық толықтыруға үлес қосты. Мақала мәтінін редакциялауға, ғылыми тұжырымдардың нақтылығын тексеруге және жұмыстың соңғы нұсқасын келісуге қатысты.

Әдебиеттер тізімі

Афанасьев, Н.В. (2019). Устное народное творчество: учебное пособие / Н.В. Афанасьев. - Якутск: Издательский дом СВФУ. - 112 с.

Бабосов, Е.М. (2019). «Патриотизм – духовно-политическая основа адекватных ответов Беларуси на вызовы современности» /Е. М. Бабосов //Патриотизм и патриотическое воспитание в контексте вызовов современности: материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, /НАН Беларуси, Ин-т социологии; Госпогранкомитет; Ин-т погранич. службы Респ. Беларусь; редкол.: Г. П. Коршунов (гл. ред.) [и др.]. – Минск. – С. 28–31.

Akhmediyeva, K., Autayeva, A., Zhakipbekova, S., & Galiyeva, A. (2025). The effect of activities based on Kazakh folklore in teaching patriotic values to hearing impaired elementary school children. *Journal of Social Studies Education Research*, 16(1), 58-87.

Богатенкова, Я.А. (2020). «Патриотическое воспитание младших школьников на уроках литературного чтения» [Текст] /Я.А. Богатенкова. //Образование и воспитание.– № 2 (28). С. 20-22.

Божович, Л.И. (2011). О нравственном развитии и воспитании детей /Л.И. Божович. - Москва: Просвещение. – С. 80-90.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2007 жыл 27 шілдедегі № 319.

Кузьмина И.Е., Степихова В.А. Проблема патриотического воспитания в школе XXI в.: поиск современных подходов и моделей партнерства // Вестник Костромского государственного университета. Сер.: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2017. Т. 23, № 4. С. 172–177

Баранов В.М., Першин В.Б., Першина И.В. К вопросу о коллизии между правом и моралью // Юридическая техника. 2017. № 11. С. 88–94

Chua, S., & Sim, J. B.-Y. (2017). Rethinking critical patriotism: A case of constructive patriotism in Social Studies teachers in Singapore. *Asia Pacific Journal of Education*, 37(1), 1–13.

Быкова, А.К., Вырщикова, А.Н. (2009). Патриотическое воспитание [Текст]: Словарь-справочник / под ред. А.К. Быкова и А.Н. Вырщикова. – Волгоград: ВГАПКРО. – 180 с.).

Выготский, Л. С. (2003). Основы дефектологии [Текст] / Л. С. Выготский. – СПб.: Лань.

Ёлкин, С.М. (2017). «О содержании понятий «Патриотизм» и «Патриотическое воспитание»» /С.М. Ёлкин, А.А. Косова. — EDN VZSLJC // Вестник Новгородского государственного университета. — № 1 (99). — С. 14–16.

Ивашкина, Н.А. (2008). Патриотическое воспитание младших школьников на традициях народной педагогики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. -М. - 46 с.

Карпова, Г.А. (2012). «Комплексная диагностика коррекционно-педагогического потенциала семьи, воспитывающей ребенка-инвалида» [Текст] / Г. А. Карпова // Вопросы специальной психологии и педагогики. – № 1.

Аутаева, А., Даурамбекова, А., Миралиева, А. Дыбыстардың айтылуын қалыптастыру және есту қабілетін дамыту. Арнайы мектептердің (сыныптардың) есту қабілетінде бұзылыстары бар (нашар еститін, кейіннен естімей қалған). 1-сынып оқушыларына арналған оқулық. 2024. - Асыл кітап

Козлов, Э.П. (2012). Воспитание нравственного сознания школьников. - [Текст] / Э.П. Козлов. – Изд-во Ростовского ун-та. – 152 с.

Машина, А.А. (2023). «Современные тенденции патриотического воспитания дошкольников: сборник трудов конференции». //Стратегии устойчивого развития: социальные, экономические и юридические аспекты: материалы II Всерос. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 10 авг. 2023 г.) / редкол.: Э.В. Фомин [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда». – С. 195-198. – ISBN 978-5-907688-55-1. – DOI 10.31483/г-107705.

Пенин, Г.Н. (2006). Воспитание учащихся с нарушением слуха в специальных образовательных учреждениях [Текст] / Г. Н. Пенин, Л. В. Кораблева, З. А. Пономарева, О. А. Красильникова. – СПб.: КАРО.

Речицкая, Е. Г. (2005). Развитие младших школьников с нарушенным слухом в процессе внеклассной работы [Текст] /Е.Г. Речицкая. – М.: Владос.

Чэнь, Ч. (2015). «Семейные уроки патриотизма в России и Китае». / Ч. Чэнь, С.В. Куликова. — EDN TSXECD // Грани познания.— № 3 (37). — С. 37–39.

Чечет, В.В. (2009). Воспитание патриотических чувств в семье. - Минск: - 143 с.

Щербакова, В.А. (2023). «Патриотическое воспитание как элемент образовательного процесса и развития молодежи: сборник трудов конференции». /В.А. Щербакова, В.В. Кульчитская, Л.В. Богославцева //Социально-экономические процессы современного общества : материалы II Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участ. (Чебоксары, 25 мая 2023 г.) / редкол.: Э.В. Фомин [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда». – С. 305-308. – ISBN 978-5-907688-35-3.

Яковлюк, С.М. (2004). Формирование основ духовности младших школьников средствами эстетических ценностей фольклора: автореф. дис. ... канд. пед. наук. / С. М. Яковлюк. — М. — 20 с.

Abroto Aninditya Sri Nugraheni, Rizka Febriyani Awliyah (2022). The Role of the Family in the Moral Education of Children – Jurnal Basicedu Vol 6 № 2 Tahun p-ISSN 2580-3735 e-ISSN 2580-1147 2719.

Akhmediyeva, K., Autayeva, A. (2024). «The role of folklore in the upbringing of patriotism of primary school children with hearing impairments». Armenian Journal of Special Education, 8(2), 18–27. <https://doi.org/10.24234/se.v8i2.31>

Baglama, B., Haksiz, M., Uzunboylu, H. (2018). «Technologies Used in Education of Hearing Impaired Individuals». International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET). 13(09), pp. 53–63.

Ergobek, K. S., Mukhamedzhanova, A. B., Sartbaeva, D. K., Karpykbaeva, A.S., Bimaganbetova, A.K. (2014). «Patriotic upbringing of future teachers in the course of studying of the discipline «Children's literature»». Life Sci J;11(5s):60-66]. (ISSN:1097-8135). <http://www.lifesciencesite.com>.

Hafez Turkestani, Maryam; Omar Bahatheg, Raja (2015). «Citizenship Among a Sample of Hearing and Hearing Impaired Kindergarten's Children in Al – Riyadh –saudi Arabia «comparative Study» . Education, Volume 136, Number 2, Winter 2015, pp. 145-158(14)

Tirza, F K van der Straaten, Jeroen, J Briaire, Evelien Dirks, Wim Soede, Carolien Rieffe, Johan H M Frijns (2021). The School Career of Children With Hearing Loss in Different Primary Educational Settings—A Large Longitudinal Nationwide Study The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Volume 26, Issue 3, July 2021, Pages 405–416, <https://doi.org/10.1093/deafed/enab008>

Toleubekova, R.K., Nurpeissov, N.T., Ibragymkyzy, Sh., Joldassova, O.K., Tamabaeva, M.K (2018). Evolution of views on the patriotic education of younger generation. Journal of Advanced Pharmacy Education. Research. Oct-Dec 2018. Vol 8 | Issue 4

Tom Humphries, Poorna Kushalnagar, Gaurav Mathur, Donna Jo Napoli, Christian Rathmann, Scott Smith (2019). Support for parents of deaf children: Common questions and informed, evidence-based answers. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology. Volume 118, March 2019, Pages 134-142.

Vertel, A., Korolenko, V., Shapovalova, O., Bereziuk, T. (2024). The role of the family in the education and upbringing of children. Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade, 17, (se1), 54-64

К.Н. Ахмедиева*¹, А.Ж.Калыкбаева², Ж.А.Пайлозян³

^{1,2} *Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан*

³*Армянский государственный педагогический университет
им.Х.Абовяна, Ереван, Армения*

Роль семьи в воспитании патриотизма у слабослышащих учащихся начальных классов на основе фольклора

Аннотация. Воспитание патриотизму подрастающего поколения рассматривается как одно из приоритетных направлений современной образовательной политики и важнейшее условие устойчивого развития и процветания государства. В условиях трансформации общественных ценностей и образовательных приоритетов содержание воспитания патриотизму требует научного переосмысления с учетом образовательных потребностей различных категорий обучающихся.

Особое значение в воспитании патриотизму слабослышащих учащихся начальных классов принадлежит семье как ведущему социальному институту, оказывающему определяющее влияние на становление личности ребенка, формирование его нравственных ориентиров и гражданской позиции. Настоящее исследование направлено на выявление роли семьи в воспитании патриотизму слабослышащих учащихся начальных классов на основе казахского фольклора, который рассматривается как эффективное средство духовно-нравственного развития, формирования национального самосознания и патриотических ценностей.

В статье раскрываются сущностные характеристики понятий «патриотизм», «патриотическое воспитание», «роль семьи», «фольклор»; проводится анализ научных подходов отечественных и зарубежных исследователей, а также рассматриваются возможности их применения в контексте патриотического воспитания слабослышащих младших школьников.

Методологическую основу исследования составили теоретический анализ научной литературы и эмпирический метод анкетирования, позволивший определить содержание

и особенности применения фольклора в семейном воспитании. В исследовании приняли участие 60 родителей слабослышащих учащихся начальных классов. Полученные данные позволили обозначить перспективные направления повышения эффективности патриотического воспитания в условиях семьи.

Представленные материалы могут быть использованы в практической деятельности педагогов специальных организаций образования, учителей начальных классов, специалистов в области специального и инклюзивного образования, а также родителей, воспитывающих слабослышащих детей.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, слабослышащие учащиеся, роль семьи, анкетирование, фольклор

K.N. Akhmediyeva^{*1}, A.Zh. Kalykbaeva², Zh.Paylozyan³

^{1,2} *Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

³ *Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University" Foundation, Yerevan, Armenia*

The Role of the Family in Fostering Patriotism among Hard-of-Hearing Primary School Students through Kazakh Folklore

Abstract. Patriotic education of the younger generation is regarded as one of the key areas of modern educational policy and a fundamental condition for the sustainable development and prosperity of the state. In the context of shifting societal priorities, the content of patriotic education requires rethinking, taking into account the specific needs of various categories of learners.

The family, as one of the primary social institutions, plays a particularly significant role in shaping patriotic values among primary school children with hearing impairments. This study aims to identify the role of the family in the patriotic education of this student group, using folklore as a means of moral and spiritual development.

The article explores the essential characteristics of the concepts «patriotism», «patriotic education», «family's role» and «folklore». It analyzes the scientific approaches of both domestic and foreign researchers and examines their applicability to the patriotic upbringing of hearing-impaired primary schoolchildren.

The methodological basis of the study includes a theoretical analysis of scientific literature and the empirical method of a questionnaire survey, which made it possible to determine the content and features of folklore use in family education. The study involved 60 parents of hearing-impaired primary school students. The results made it possible to identify promising directions for enhancing the effectiveness of patriotic education within the family setting.

The presented materials can be used in the practical work of educators in special (correctional) educational institutions, primary school teachers, and specialists working in the field of special education.

Keywords: patriotism, patriotic education, hearing-impaired students, family role, questionnaire, folklore.

References

Afanasyev, N.V. (2019). *Ustnoye narodnoye tvorchestvo: uchebnoye posobiye*. Yakutsk: Izdatelskiy dom SVFU. 112 p.

Babosov, E.M. (2019). Patriotizm – dukhovno-politicheskaya osnova adekvatnykh otvetov Belarusi na vyzovy sovremennosti. In: *Patriotizm i patrioticheskoye vospitaniye v kontekste*

vyzovov sovremennosti: Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. Minsk: NAN Belarusi, Institut sotsiologii, pp. 28–31.

Akhmediyeva, K., Autayeva, A., Zhakipbekova, S., & Galiyeva, A. (2025). The effect of activities based on Kazakh folklore in teaching patriotic values to hearing-impaired elementary school children. *Journal of Social Studies Education Research*, 16(1), 58–87.

Bogatenkova, Ya.A. (2020). Patrioticheskoye vospitaniye mladshikh shkolnikov na urokakh literaturnogo chteniya. *Obrazovaniye i vospitaniye*, 2(28), 20–22.

Bozhovich, L.I. (2011). *O nravstvennom razvitii i vospitanii detey*. Moscow: Prosveshcheniye. pp. 80–90.

Zakon Respubliki Kazakhstan «Bilim turaly» No. 319 ot 27 iyulya 2007 goda.

Kuzmina, I.E., & Stepikhova, V.A. (2017). Problema patrioticheskogo vospitaniya v shkole XXI v.: poisk sovremennykh podkhodov i modeley partnerstva. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Pedagogika. Psikhologiya. Sotsiokinetika*, 23(4), 172–177.

Baranov, V.M., Pershin, V.B., & Pershina, I.V. (2017). K voprosu o kollizii mezhdu pravom i moralyu. *Yuridicheskaya tekhnika*, 11, 88–94.

Chua, S., & Sim, J.B.-Y. (2017). Rethinking critical patriotism: A case of constructive patriotism in Social Studies teachers in Singapore. *Asia Pacific Journal of Education*, 37(1), 1–13.

Bykova, A.K., & Vyrshchikova, A.N. (2009). *Patrioticheskoye vospitaniye: Slovar-spravochnik*. Volgograd: VGAPKRO. 180 p.

Vygotsky, L.S. (2003). *Osnovy defektologii*. Saint Petersburg: Lan.

Yolkin, S.M., & Kosova, A.A. (2017). O sodержanii ponyatiy «Patriotizm» i «Patrioticheskoye vospitaniye». *Vestnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta*, 1(99), 14–16.

Ivashkina, N.A. (2008). *Patrioticheskoye vospitaniye mladshikh shkolnikov na traditsiyakh narodnoy pedagogiki* (Abstract of Candidate Dissertation). Moscow. 46 p.

Karpova, G.A. (2012). Kompleksnaya diagnostika korrektsionno-pedagogicheskogo potentsiala semi, vospityvayushchey rebenka-invalida. *Voprosy spetsialnoy psikhologii i pedagogiki*, 1.

Autayeva, A., Daurambekova, A., & Miraliyeva, A. (2024). Dybystardyn aytyluyn qalyptastyru zhane estu qabiletin damytu. Arnaiy mektepterdin (synyptardyn) estu qabiletinde buzylstary bar (nashar estitin, keiinnen estimbei qalgan) 1-synyp oqushylaryna arналган oqulyq. *Almaty: Asyl Kitap*.

Kozlov, E.P. (2012). *Vospitaniye npravstvennogo soznaniya shkolnikov*. Rostov-on-Don: Izdatelstvo Rostovskogo universiteta. 152 p.

Mashina, A.A. (2023). Sovremennyye tendentsii patrioticheskogo vospitaniya doshkolnikov. In: *Strategii ustoychivogo razvitiya: sotsialnyye, ekonomicheskiye i yuridicheskiye aspekty: Materialy II Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* (pp. 195–198). Cheboksary: ID «Sreda».

Penin, G.N., Korableva, L.V., Ponomareva, Z.A., & Krasilnikova, O.A. (2006). *Vospitaniye uchashchikhsya s narusheniyem slukha v spetsialnykh obrazovatelnykh uchrezhdeniyakh*. Saint Petersburg: KARO.

Rechitskaya, E.G. (2005). *Razvitiye mladshikh shkolnikov s narushennym slukhom v protsesse vneklassnoy raboty*. Moscow: Vldos.

Chen, Ch., & Kulikova, S.V. (2015). Semeinye uroki patriotizma v Rossii i Kitaye. *Grani poznaniya*, 3(37), 37–39.

Chechet, V.V. (2009). *Vospitaniye patrioticheskikh chuvstv v semye*. Minsk. 143 p.

Shcherbakova, V.A., Kulchitskaya, V.V., & Bogoslavtseva, L.V. (2023). Patrioticheskoye vospitaniye kak element obrazovatel'nogo protsessa i razvitiya molodezhi. In: *Sotsialno-ekonomicheskiye protsessy sovremennogo obshchestva: Materialy II Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii s mezhdunarodnym uchastiyem* (pp. 305–308). Cheboksary: ID «Sreda».

Yakovlyuk, S.M. (2004). Formirovaniye osnov dukhovnosti mladshikh shkolnikov sredstvami esteticheskikh tsennostey folklora (Abstract of Candidate Dissertation). Moscow. 20 p.

Abroto, A.S.N., & Awliyah, R.F. (2022). The role of the family in the moral education of children. Jurnal Basicedu, 6(2), 2719.

Akhmediyeva, K., & Autayeva, A. (2024). The role of folklore in the upbringing of patriotism of primary school children with hearing impairments. Armenian Journal of Special Education, 8(2), 18–27. <https://doi.org/10.24234/se.v8i2.31>

Baglama, B., Haksiz, M., & Uzunboyu, H. (2018). Technologies used in education of hearing-impaired individuals. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 13(09), 53–63.

Ergobek, K.S., Mukhamedzhanova, A.B., Sartbaeva, D.K., Karpykbaeva, A.S., & Bimaganbetova, A.K. (2014). Patriotic upbringing of future teachers in the course of studying the discipline «Children's Literature». Life Science Journal, 11(5s), 60–66.

Hafez Turkestani, M., & Bahatheg, R.O. (2015). Citizenship among a sample of hearing and hearing-impaired kindergarten children in Al-Riyadh, Saudi Arabia: Comparative study. Education, 136(2), 145–158.

Tirza F.K. van der Straaten, Briaire, J.J., Dirks, E., Soede, W., Rieffe, C., & Frijns, J.H.M. (2021). The school career of children with hearing loss in different primary educational settings: A large longitudinal nationwide study. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 26(3), 405–416. <https://doi.org/10.1093/deafed/enab008>

Toleubekova, R.K., Nurpeissov, N.T., Ibragymkyzy, Sh., Joldassova, O.K., & Tamabaeva, M.K. (2018). Evolution of views on the patriotic education of younger generation. Journal of Advanced Pharmacy Education and Research, 8(4).

Humphries, T., Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D.J., Rathmann, C., & Smith, S. (2019). Support for parents of deaf children: Common questions and informed, evidence-based answers. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 118, 134–142.

Vertel, A., Korolenko, V., Shapovalova, O., & Bereziuk, T. (2024). The role of the family in the education and upbringing of children. Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade, 17(SE1), 54–64.

Авторлар туралы мәлімет:

Ахмедиева Құлмария Нуртаевна – хат-хабар авторы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 3-курс докторанты, Төле би көшесі, 31, 050010, Алматы, Қазақстан.

Қалықбаева Алмагуль Жакановна – PhD доктор, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Төле би көшесі, 31, 050010, Алматы, Қазақстан.

Пайлозян Жанна Арутюновна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Х.Абовян атындағы Армян мемлекеттік педагогикалық университеті, Тигран Мец проспектісі, 17, Ереван, Армения.

Сведения об авторах:

Ахмедиева Құлмария Нуртаевна - автор для корреспонденции, докторантка 3-го курса Казахского национального педагогического университета имени Абая, ул. Толе би 31, 050010, Алматы, Казахстан.

Қалықбаева Алмагуль Жакановна – PhD, старший преподаватель Казахского национального педагогического университета имени Абая, ул. Толе би 31, 050010, Алматы, Казахстан.

Пайлозян Жанна Арутюновна – доктор педагогических наук, профессор, Армянский государственный педагогический университет им.Х.Абовяна, проспект Тиграна Меца, 17, 0010, Ереван, Армения.

Information about the authors:

Akhmediyeva Kulmariya – corresponding author, third-year PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, 31 Tole Bi Street, 050010, Almaty, Kazakhstan.

Kalykbaeva Almagul – Senior Lecturer, PhD, Abai Kazakh National Pedagogical University, 31 Tole Bi Street, 050010, Almaty, Kazakhstan.

Zhanna Paylozyan - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University, Foundation, 17 Tigran Mets Ave, 0010, Yerevan, Armenia.